

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 4, No.84, Winter 2022, pp. 1-24

Received: 25.11.2020 Accepted: 12.06.2021

Research Paper

The Social Construction of Tolerance in Everyday Urban Life

Mohammad Saeed Zokaei *

Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

saeed.zokaei@gmail.com

Mohadeseh Amiri Moqaddam

PhD Student in Cultural Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

f.amiri21@yahoo.com

Introduction

From the perspective of cultural studies, tolerance as a social construct is a way to avoid conflicts between people. Tolerance as a constructed concept refers to how people perceive, interpret, and experience it in everyday life. Tolerance arises from structural conditions, context, social status, discourses, and the worlds of urban life. Tolerance is considered an important issue in different societies, cultures, and political systems. In the present study, the authors attempted to investigate the concept of tolerance, its process and mechanisms, its requirements and forms in the context of everyday urban life. The following research question was posed: How do people in the context of everyday urban life understand and interpret the concept of tolerance as a meaningful social action and experience?

Materials and Methods

The research method of the study is grounded theory. The research questions focus on the interaction between people or the interaction of them with specific fields as well as processes, which are usually not possible to answer quantitatively.

Among the different branches of grounded theory, according to the fluidity of the research topic and the gender, variety, and data, the postmodern branch of grounded theory was used.

For sampling, according to the research approach and problem and based on the experimental and theoretical literature, we decided to adopt prototypes from people who, according to their job, their living situation and relationship need to show tolerance the most in their daily lives as citizens. Then, other samples were selected during the research process based on the theoretical needs of the researchers.

Discussion of Results and Conclusions

Analysis of the data using Clark's position analysis method (the postmodern branch of grounded theory) shows that tolerance-based action is a fluid and scaled concept

consisting of three dimensions: passive tolerance or surrender, active tolerance, and intolerance. These dimensions come together under the mechanism of tolerance-making. The results also show that the concept of tolerance (based on the two elements of consciousness and agency), is included in surrender, tolerance, and intolerance dimensions. Finally, 'ambiguous toleration' is considered a central phenomenon of research.

People who experience being in a chaotic and uncertain life in Tehran, living in an atmosphere full of individualism, ontological insecurity, facing feelings of turmoil, apprehension, anxiety, experiencing rapid change, cultural and economic gaps, facing identity crises, urban crises, and rapid socio-cultural changes make constant choices in their orientations toward a tolerance-based approach. In the way of expressing mentalities and actions along with exaggerating the moral concepts of the society such as tolerance, one tries to represent the hidden mentalities and patterns produced and reproduced by citizens in everyday urban life. Tolerance is a concept manifested in a distorted way due to various factors and representations, with the elements of submission and failure, despair, and frustration. The dualism of power-weakness, urban space and urban cultures, communication

* Corresponding author

Zokaei, M., & Amiri Moqaddam, M. (2021). The social construction of tolerance in everyday urban life. *Journal of Applied Sociology*, 32(4), 1-24.

and understanding, maintaining peace, avoiding conflicts, commitment and the concept of love, utility, boundaries of action, reformism, mistrust, social change, and values are factors and motives for tolerance-based actions in everyday urban life. The gender, social class, historical memory, socialization, beliefs and personalities, cultural policy and representational crisis, economic disruptions, positioning, revenge and justice, and self-censorship interaction on resentment and isolation are the main categories in this study.

Keywords: Social Construction of Tolerance, Everyday Urban Life, Basic Theory, Clark's Situation Analysis, Cultural Studies.

References:

- Alexander, L. (2008). *Is there logical space for toleration on the moral map for toleration?* In Williams, M., and Waldron, J. (Ed.), (2008) *Toleration and its limits*. New York University Press: New York. 243-247.
- Bashirieh, H. (2007). *Wisdom in politics, thirty-five speeches in philosophy, sociology, and political development*. Tehran: Nashre Negah Moaser Publication (in Persian).
- Berger, P. L. (1966). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Garden City: N.Y., Doubleday.
- Berger, P. L., & Berger, B., & Kellner, H. (1973). *The homeless mind: modernization and consciousness*. Penguin.
- Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Clarke, A. E., & Friese, C., & Washburn, R. S. (2015). *Situational analysis in practice: mapping research with grounded theory*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Dijker, A., & Koomen, W. (2007). *Stigmatization, tolerance and repair: an integrative psychological analysis of responses to deviance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flick, U. (2002). *An introduction to qualitative research*. SAGE Publication Ltd.
- Forst, R. (2010). *Two stories about toleration*. Recon Online Working Paper 2010/15, August 2010.
- Galeotti, A. E. (2001). Do we need toleration as a moral virtue?. *Res Publica*, 7(3), 273-292.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. The USA: Stanford University.
- Giddens, A. (2000). *Runaway world: how globalization is reshaping our lives*. London: Profile.
- Glaser, B., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*, Chicago: Aldine.
- Horvath, A., & Fox, J., & Vidra, Z. (2011). *Tolerance and cultural diversity discourses in hungary*. Available from the EUI institutional Repository CADMUScadmus.eui.eu.
- Hosseinzadeh, A. (2011). Functions and techniques of tolerance in social life. *Journal of Knowledge*. 10(1), 97-112. (in Persian).
- Jahangiri, J., & Afrasiabi, H. (2011). Study of families in shiraz on the factors and consequences of tolerance. *Journal of Applied Sociology*, 43, 153-175 (in Persian).
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Sandu, D. (2002). European differentiations of social tolerance. *Romanian Sociology*. 4, 1-39.
- Simmel, G. (1993). Metropolis and mental life. Translated by Yousef Abazari. *Social Sciences Letter*, 6, 53-66.
- Talebi, A., & Arab, A. (2015). Understanding tolerance in the scientific society of social sciences. *Journal of Cultural Studies and Communication*, 11(40), 85-114 (in Persian).
- Torkani, M. (2010). Survey and assessment of social tolerance in lorestan. *Iranian Journal of Sociology of Social Problem (Iranian Social Sciences Research)*, 1(3), 133-157 (in Persian).
- Walzer, M. (1997). *On toleration*. New Haven: Yale University Press.
- Zarei, N. (2015). *Cultural causes and contexts of peaceful coexistence among the tribes of qorveh*. Master Thesis, Allameh Tabatabaei University (in Persian).
- Zokaei, M. (1999). Altruism and sociology; critique of existing theories. *Journal of Culture*, 22 -23, 257-269 (in Persian).
- Zukin, Sh. (1997). *The cultures of cities*. Washington: Routledge.
- Zukin, Sh. (2001). Whose city? whose culture? Translated by Iraj Asadi. *Journal of Urban Management*, 8, 18-31 (in Persian).

مقاله پژوهشی

برساخت اجتماعی مدارا در زندگی روزمره شهری

محمدسعید ذکایی* , استاد، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی (ره)، تهران، ایران

zokaiei@atu.ac.ir

محدثه امیری مقدم، دانشجوی جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی (ره)،

تهران، ایران

f.amiri21@yahoo.com

چکیده

اهمیت بررسی مدارا در زندگی روزمره شهری، چیستی، ابعاد و معنای آن، عملکرد و سازکارهای برساخت آن، با همه مناقشاتی که با خود به‌همراه دارد، این مسئله را به وجود می‌آورد که در اساس، مردم در بستر زندگی روزمره شهری چگونه مفهوم مدارا را به‌منزله کنش اجتماعی معنادار درک، تفسیر و تجربه می‌کنند. در این پژوهش که با روش کیفی و براساس نظریه مبنایی انجام شده و شیوه نمونه‌گیری آن از نوع نظری است، تحلیل یافته‌ها با استفاده از روش تحلیل موقعیت کلارک انجام شده است و نشان می‌دهد عمل مبتنی بر مدارا در واقع امر سیال و مدرجی است که مدارای منفعلانه یا تسلیم، مدارای فعال و مدارانکردن جهان اجتماعی این مفهوم را تشکیل می‌دهند. همه این ابعاد در سازکار کنش‌مآورد مدارا به هم می‌رسند؛ به این معنا که بروز ذهنیات و کنش‌ها همراه با اغراق در مفاهیم اخلاقی جامعه همچون مدارا از این‌رو اتفاق می‌افتد که فرد با تجربه قرارگرفتن در شرایط نابسامان و نامطمئن زندگی، زیستن در فضایی آکنده از فردگرایی، ناامنی هستی‌شناختی، رویارویی با احساساتی مملو از آشفتگی، اضطراب، تجربه تغییرات سریع و ناگهانی، شکاف‌های بزرگ فرهنگی و اقتصادی، رویارویی با بحران‌های هویتی، بحران شهرنشینی، تغییرات سریع اجتماعی-فرهنگی و مانند آن، به انتخاب مداوم در جهت‌گیری‌های خود در انتخاب رویکرد مبتنی بر مدارا دست می‌زند و به‌گونه اغراق‌شده‌ای همراه با پررنگ‌کردن وجوه منفی، سعی در بازنمایی این ذهنیات و الگوهای پنهانی دارد که شهروندان آنها را در زندگی روزمره شهری تولید و بازتولید کرده‌اند.

واژه‌های کلیدی: برساخت اجتماعی مدارا، زندگی روزمره شهری، نظریه مبنایی، تحلیل موقعیت کلارک، مطالعات فرهنگی

* نویسنده مسئول

ذکایی، م.س. و امیری مقدم، م. (۱۴۰۰). «برساخت اجتماعی مدارا در زندگی روزمره شهری»، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۴): ۱-۲۴.

مقدمه و بیان مسئله

وجود شهر مدرن در گرو شکل‌گیری مدارا میان افرادی با تفاوت‌های عقیدتی، نژادی، قومی، مذهبی و جنسی است. مدارا ایده اصلی دموکراسی به منزله بنیان شهروندی است؛ این مفهوم از موقعیت خاص تاریخی و فرهنگی در دوران پساجنگ جهانی برآمده است؛ مقطعی از تاریخ که در آن نیاز به تکیه‌گاهی برای تأمین امنیت همه اعضا و ارکان جامعه و دوری از اندیشه‌های فاشیستی که جهان را برای سالیان دراز درگیر کرده بود، احساس می‌شد. مدارا عنصری فرهنگی است که به وسیله شهروندان ساخته و فهمیده می‌شود و به وسیله همان شهروندان به کار گرفته و به مرور، نهادی و به سنت تبدیل می‌شود؛ فرایندی مستمر و پویاست که به وسیله افرادی بازتولید می‌شود که بر اساس تفسیر و شناخت خود از آن عمل می‌کنند.

بررسی فهم چيستی مدارا از دید شهروندان، از این‌رو جالب توجه است که برساختی بودن این مفهوم، تنوع استنباط از آن و نیز آشفتگی‌هایی که در تعریف و واکنش‌های افراد وجود دارد، خود را در متن زندگی روزمره شهری نمایان می‌کند. گاهی این آشفتگی‌های مفهومی، ایجاد ارتباط و شکل‌گیری همبستگی اجتماعی میان افراد را مختل و گاه سرمایه‌های اجتماعی را با فرسایش یا هزینه همراه می‌کند. همچنین نباید فراموش کرد که با وجود شکل‌گیری گفتمان‌های متفاوت درباره دال مدارا در ایران پس از انقلاب اسلامی و شکل‌گیری شهروندی مدرن، نمی‌توان مفهوم مدارا را به همان شکل و منظری که در ابتدا از طرح آن مدنظر بوده است، در نظر گرفت؛ مفهومی که در برهه‌ای از تاریخ با صدای اصلاح‌طلبی و گفتگوی تمدن‌ها پیوند خورده و در رسانه‌ها و فضاها عمومی بر آن تأکید شده است و در برهه دیگری از تاریخ با مهندسی فرهنگی و رویکرد محافظه‌کار گره می‌خورد و یا در کشاکش وقایع ۱۳۷۸ و ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸، جلوه بدیع و سیالی می‌یابد. مدارا در فرایند استحاله معنایی، گاهی در مقام یک ایده کنترل‌کننده و سرکوب‌کننده انتقاد و بازاندیشی در موقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی نمودار می‌شود

و زمانی نیز در جهانی مملو از تعارضات و برخوردها امری لازم و حیاتی به حساب می‌آید؛ اما در نهایت، مدارا به منزله امری سیال، متضمن عاملیت و احترام به تنوع فرهنگی است. هرچند گفته می‌شود «مدارا به‌خودی‌خود مفهومی خنثی است و به مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها وابسته است؛ از این‌رو، پرداختن به مدارا به‌عنوان امری برساخته شده - به‌ویژه در جوامعی که در یک واحد فرهنگی دربردارنده تنوع و تفاوت‌های بسیاری هستند- اهمیتی دوچندان می‌یابد» (Forst, 2010). در عین حال، به نظر می‌رسد این مفهوم دارای بار معنایی پذیرش و سرخم فرود آوردن در مقابل ظلم نیز هست. مفهوم مدارا با مصادیقی همچون «مردم نجیب، مردم صبور، مردم بادرک و فهم و کمالات» و مانند آن به پدیده‌ای تبدیل شده است که به‌جای امکان فراهم‌آوردن بستری برای ابرازگری و پذیرفته‌شدن، بنا بر مصلحت قدرت فرادست، سبب تداوم روندهای معیوب، فاصله طبقاتی، سرکوب صداهای در حاشیه و بی‌عدالتی می‌شود.

این موارد ما را به سؤالاتی از این جنس هدایت می‌کند: مرز مدارا کردن و مدارانکردن را چه چیزی مشخص می‌کند؟ در کدام بزنگاه مفهوم مدارا در بستر نظام‌های قدرت معنای متفاوتی می‌یابد؟ در چنین موقعیتی چه چیزی افراد را به مصالحه و غیرخواهی سوق می‌دهد؟ چه سازکاری ما را از افتادن در دام منازعات بی‌پایان، افزایش جرم و جنایت و فروغلتیدن به جامعه‌ای سراسر کشمکش در امان می‌دارد؟ بنابراین، می‌توان مسئله پژوهش حاضر را اینگونه بیان کرد: مردم در بستر زندگی روزمره چگونه مفهوم مدارا را به‌منزله کنش اجتماعی معنادار درک، تفسیر و تجربه می‌کنند؟

هدف اصلی پژوهش حاضر این است که در آن به فهم چيستی، فرایند و منطق شکل‌گیری مدارا، الزامات و اقتضانات آن در متن زندگی روزمره شهری دست یافته و در نهایت نظریه‌ای درباره چگونگی برساخت مدارا در زندگی روزمره شهری ارائه شود؛ از این‌رو، سؤالات زیر برای دستیابی به این اهداف در نظر گرفته شده‌اند:

شهروندان چگونه مدارا را می‌فهمند، برمی‌سازند و روایت می‌کنند؟

چگونه افراد وارد کنش مبتنی بر مدارا می‌شوند؟
انگیزه‌های افراد برای مدارا در زندگی روزمره شهری چیست؟

شهروندان تهران، کنشگری مداراجویانه را وابسته به چه شرایط و زمینه‌هایی می‌دانند؟

پیشینه تجربی پژوهش

بیشتر پژوهش‌هایی که موضوع مدارا را بررسی کرده‌اند، آن را از نظر رابطه با سرمایه اجتماعی، دینداری، قوم‌مداری و ملی‌گرایی، آموزش و تربیت و رفاه اجتماعی سنجیده‌اند. همچنین بیشتر آنها با استفاده از روش کمی انجام شده‌اند. برخی از این پژوهش‌ها گریزی به فضای مفهومی مدارا، چیستی و چگونگی شکل‌گیری آن زده‌اند؛ در این میان، برخی از پژوهش‌ها با توجه به تمرکز بر فرهنگ شهرنشینی و تأثیر آن بر کاهش و افزایش مدارا میان افراد داشته‌اند، برای پژوهش حاضر جالب توجه‌اند؛ اما همچنان می‌توان گفت تا حد زیادی از درک افراد از مدارا و وجه فرهنگی آن غفلت شده است و عمده پژوهش‌ها با تکیه بر نظریه‌های دانشمندانی همچون وگت و بوردیو، عوامل مؤثر یا تقویت‌کننده مدارا را بررسی کرده‌اند. در پژوهش‌های بررسی‌شده، به نقش حافظه تاریخی، تجربه زیسته، سیاست‌گذاری و بازنمایی‌های آن در رسانه و هنر نیز توجه نشده است؛ اما همه آنها عواملی همچون تحصیلات فرد و تحصیلات والدین، آموزش و پرورش، رفاه ذهنی، سرمایه اجتماعی، سبک زندگی خانواده، دینداری، قومیت و میزان برخورداری از امکانات زندگی، فعالیت‌های مدنی، درآمد، فعالیت‌های اجتماعی و عضو شدن در گروه‌ها را به‌منزله عوامل مؤثر بر مدارای اجتماعی شناخته‌اند. مدارا به‌منزله پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی در پژوهش‌های انجام‌شده در جایگاه امری خنثی، قطعی در نظر

گرفته شده است؛ در حالی که این مفهوم به‌دلیل بُعد اخلاقی آن، همچون کوه یخی است که تنها می‌توان بخشی از آن را مشاهده کرد و استفاده از پرسش‌نامه و سنجش کمی در واقع، بررسی همان بخش بیرون از آب است؛ بنابراین، مدارا با اشکال متنوعی که به خود می‌گیرد، در کنار غفلت از جنبه سیال آن در ادبیات تجربی بررسی نشده است و نحوه تولید و بازتولید آن مشخص نیست. از سوی دیگر، این پدیده در ارتباط مستقیم با مفهوم قدرت است که در پژوهش‌های پیشین چندان به آن توجه نشده و شدت و درجه‌مندی آن نیز نادیده گرفته شده است.

برای مثال ذکایی (۱۳۷۸) در پژوهش «دیگرخواهی و جامعه‌شناسی، نقد و بررسی نظریات موجود» با استفاده از روش کیفی، به بررسی و نقد مبنا، منطق و چیستی دیگرخواهی در آرا و نظریه‌های جامعه‌شناسان و متفکران اجتماعی پرداخته است. او بیان می‌کند که دیگرخواهی تا حد زیادی متأثر از سازکارهای روان‌شناختی همدلی و همدردی است.

طالبی و عرب (۱۳۹۴) نیز در پژوهش «فهم مدارا در اجتماع علمی علوم اجتماعی» با استفاده از روش نظریه‌مبنایی در پی فهم ابعاد، چگونگی و وجوه متفاوت مدارا در جامعه علمی بوده‌اند؛ آنها به این نتیجه دست یافته‌اند که مدارا در فضای علمی از عللی مانند وجودداشتن فرهنگ مدارا، شرایط سیاسی، شرایط اقتصادی، انحصارگرایی و یا گروه‌گرایی تأثیر گرفته است.

زارعی (۱۳۹۴) در پژوهش «علل و زمینه‌های فرهنگی همزیستی مسالمت‌آمیز در بین اقوام شهر قروه» مضامین استخراج‌شده از مصاحبه‌ها را اعتماد، همکاری‌ها و جبران آن در آینده، احترام، ازدواج، ارتباطات متقابل با دیگری متفاوت، نیاز به برقراری ارتباط، شبکه دوستان، درهم‌آمیختگی فرهنگی و اجتماعی، جامعه‌پذیری و درونی‌شدن فرهنگ، موقعیت جغرافیایی و طبیعی، مبادله اجتماعی و اشتراک مذهبی با وجود تفاوت زبانی برمی‌شمارد.

شاخص مدارای اجتماعی را پیش‌بینی و بیان می‌کند که زمینه‌های کشوری، زمینه‌های پایگاهی و زمینه‌های شخصی اصلی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های شاخص مدارای اجتماعی‌اند.

به‌طور کلی مرور این پژوهش‌ها ما را به‌سوی مفاهیمی هدایت می‌کند که به‌طور عمده با مدارا در زندگی روزمره شهری همراه‌اند. مفاهیمی همچون مدارای دینی، مدارای اجتماعی، کثرت‌گرایی، سرمایه اجتماعی، نقش ارتباطات اجتماعی، تنوع فرهنگی، شهرنشینی و نقش آن بر کاهش یا افزایش مدارا، نقش مهاجرت، قومیت‌گرایی و ارتباط مفهوم مدارا با مفاهیمی همچون جنسیت، تحصیلات و اجتماعی شدن بر میزان مدارا، قدرت، طبقه، سیاست فرهنگی، عوامل اقتصادی، خانواده و مانند آن.

چارچوب مفهومی

مدارا در زندگی روزمره شهری

در این پژوهش تلاش شده است که مدارا در زندگی روزمره شهری به‌منزله یک مفهوم سازه‌ای (مركب از اجزای اساسی مدارا و زندگی روزمره) تعریف شود؛ به عبارتی، زندگی روزمره از آن جنبه مدنظر است که بستری برای شکل‌گیری و جهت‌دهی مداراست. در این فضا است که آگاهی افراد شکل می‌گیرد. زندگی روزمره فضایی است که مدارا را تولید و بازتولید می‌کند؛ از این رو، مدارا را زمانی می‌توان فهم کرد که در بستر زندگی روزمره به تصویر کشیده شود.

به‌طور کلی مدارا در لغت به معنای سهل‌گرفتن، آسان‌گرفتن بر یکدیگر و به‌نرمی با یکدیگر رفتار کردن، رواداری و تحمل هرگونه عقیده و رفتار مخالف است؛ اما در اصطلاح اجتماعی، به معنای مدارا کردن و خویش‌تنداری نسبت به عقاید و رفتارهایی است که با آنها مخالفیم (ترکانی، ۱۳۸۸). دست‌کم دو شرط اساسی برای تعریف مدارا وجود دارد؛ اول اینکه مدارا در عرصه تفاوت‌ها معنا می‌دهد؛ جایی که تفاوت اساسی حضور داشته باشد. این تفاوت طیف

حسین‌زاده (۱۳۹۰) در پژوهش «کارکردها و فنون مدارا در زندگی اجتماعی» با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی به تبیین جایگاه مدارا، وحدت و مرز آن و افزایش کارکردهای مثبت و کاهش آسیب‌های احتمالی آن پرداخته است.

علیزاده (۱۳۸۷) در پایان‌نامه «مطالعه مدارای اجتماعی و رابطه آن با سرمایه فرهنگی در بین افراد ۱۵ تا ۵۰ سال شهر همدان» مدارای اجتماعی را با ابعاد مدارای دینی، مدارای جنسیتی، مدارای سیاسی-اجتماعی و مدارای طبقاتی سنجیده است.

فرزام (۱۳۹۵) در پایان‌نامه «بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه فرهنگی بر ارتباطات بین فردی با تأکید بر مدارای اجتماعی» با استفاده از روش کمی و نظریه منش و میدان بوردیو، تأثیر سرمایه فرهنگی بر ارتباطات بین فردی را با تأکید بر مدارای اجتماعی و به‌طور خاص مدارای رفتاری بررسی کرده است.

رام‌مفشیجانی (۱۳۹۴) در پایان‌نامه «عوامل اجتماعی مرتبط با مدارای اجتماعی در بین جوانان شهر یزد» که با استفاده از روش پیمایش انجام شده است، مدارای اجتماعی را در چهار بعد مدارای عقیدتی، سازمانی، هویتی و رفتاری سنجیده است. هوروث و همکاران^۱ (۲۰۱۱) در پژوهش «مدارا و گفت‌وگوهای متفاوت فرهنگی در مجارستان» با استفاده از روش تطبیقی-تاریخی، هدف خود را فهم تغییرات اجتماعی و فرهنگی درباره مدارا با این اقلیت‌ها اعلام می‌دارند که همواره از سوی ناسیونالیست‌ها طرد شده‌اند. آنها بیان می‌کنند که عضو شدن مجارستان در اتحادیه اروپا و فعالیت گروه‌های حقوق بشری سبب ظهور یک گفت‌وگو سیاسی مداراگرانه و پذیرش و بهبود برخی جنبه‌های زندگی این اقلیت‌ها و مهاجران شده است.

ساندو^۲ (۲۰۰۲) در پژوهش «تفاوت‌های اروپاییان در مدارای اجتماعی» با تحلیل ثانویه پژوهش‌های موجود،

^۱ Horvath et al.

^۲ Sandu

گسترده‌ای از تفاوت‌های انتسابی همچون رنگ پوست، سن، جنسیت و یا تفاوت‌های اکتسابی همچون تفاوت‌های مذهبی، طبقاتی، ملی، زبانی و مانند آن را شامل می‌شود. ویژگی دوم و سازنده مدارا به نابرابری قدرت مربوط است. از آنجا که مدارا رفتاری ارادی به شمار می‌رود، از سوی کنشگرانی صادر می‌شود که دارای قدرت ایجاد تغییر و سرکوب دیگران هستند. بر این اساس، مدارا از سوی کسانی معنا دارد که توان سرکوب دارند؛ اما خودداری می‌کنند و اقدام نمی‌کنند؛ بلکه دیگران متفاوت را به رسمیت می‌شناسند و محترم می‌شمارند (جهانگیری و افراسیابی، ۱۳۹۰).

البته باید تأکید کرد که برخلاف آنچه تاکنون درباره جنبه‌های مثبت مدارا و اهمیت آن در همه عرصه‌های زندگی گفته شد، نظریه‌های بسیاری درباره ضدیت مدارا با آزادی بیان و ارزش‌های انسانی، همدستی آن با بی‌عدالتی و غیره ارائه شده است. دانشمندان بزرگی همچون کارل پوپر و هربرت مارکوزه و راولز علیه مدارا آثاری تألیف کرده‌اند. راولز (۱۳۸۳) درباره پارادوکس مدارا کردن و مدارا نکردن صحبت کرده است. او می‌پرسد: آیا باید تحمل‌ناپذیری را تحمل کنیم؟ و خاطر نشان می‌کند که بیشتر گروه‌های مذهبی و اقلیت‌هایی که از بردباری برخوردارند، دست‌کم در بعضی موارد مداراناپذیرند.

مدارا با مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی پیوند تنگاتنگی دارد. در بسیاری اوقات چنین پنداشته می‌شود که مدارا به معنای نادیده گرفتن خویش و تن دادن به ظلم و به انقیاد درآمدن است؛ اما همان گونه که بشیریه می‌گوید: «مدارا به معنی پذیرش مطلق نیست؛ بلکه جمع اعتراض و پذیرش است و حد فاصل عدم مدارا و بی‌تفاوتی است» (بشیریه، ۱۳۸۶: ۶۸).

«مدارا چیزی فراتر از پاسخ‌های منفی سرکوب‌کننده و تمرینات خویشنداری است. به نظر می‌رسد مدارا با احساس مطلوبیت و رضایت همراه است؛ زیرا به افراد اجازه می‌دهد به روش‌هایی که دیگران با آن مخالف‌اند، بیندیشند؛ بنابراین، در

مدارا با مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی پیوند تنگاتنگی دارد. در بسیاری اوقات چنین پنداشته می‌شود که مدارا به معنای نادیده گرفتن خویش و تن دادن به ظلم و به انقیاد درآمدن است؛ اما همان گونه که بشیریه می‌گوید: «مدارا به معنی پذیرش مطلق نیست؛ بلکه جمع اعتراض و پذیرش است و حد فاصل عدم مدارا و بی‌تفاوتی است» (بشیریه، ۱۳۸۶: ۶۸).

مدارا با مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی پیوند تنگاتنگی دارد. در بسیاری اوقات چنین پنداشته می‌شود که مدارا به معنای نادیده گرفتن خویش و تن دادن به ظلم و به انقیاد درآمدن است؛ اما همان گونه که بشیریه می‌گوید: «مدارا به معنی پذیرش مطلق نیست؛ بلکه جمع اعتراض و پذیرش است و حد فاصل عدم مدارا و بی‌تفاوتی است» (بشیریه، ۱۳۸۶: ۶۸).

برساخت‌گرایی اجتماعی برگر و لاکمن

بنا بر رویکرد برساخت‌گرایی، درک و شناخت انسان‌ها از

فشارهای اجتماعی پول هستند. ما که در شهرها زندگی می‌کنیم، دوست داریم درباره فرهنگ به‌مثابه پادزهری در برابر اینگونه بینش خشک و بی‌روح فکر کنیم ... این فشارها هم شامل خواست‌های قومی‌اند و هم خواسته‌های زیبایی‌شناختی را در بر می‌گیرند ... افراد قدرتمند اقتصادی سیاسی از طریق کنترل و نظارت بر ساخت‌وسازهای فضاهای عمومی شهر، بیشترین مجال و فرصت را برای شکل‌بخشیدن به فرهنگ عمومی در اختیار دارند. با وجود اینکه فضاهای عمومی ذاتاً ماهیتی دموکراتیک دارند، اینکه چه کسی می‌تواند فضای عمومی را به تصرف درآورد و از این‌رو، تصور ذهنی و سیمای خاص از شهر را ارائه و تعریف کند، همیشه پابرجا خواهد بود» (زوکین، ۱۳۸۰). او در اثر معروف خود، فرهنگ شهرها (1997)، بیان می‌کند که تلاش برای هویت‌سازی‌ها و دستیابی به اصالت یا اعتبار به‌وسیله گروه‌ها (فرهنگ‌ها)ی مختلف، واکنشی به استانداردسازی شهرهای مدرن است.

نظریه امنیت هستی‌شناختی گیدنز

گیدنز (1991) توضیح می‌دهد که با گسترش رسانه‌ها و ازجاکنندگی زمان و مکان، تجربه اجتماعی انسان‌ها تغییر یافته است. مراکز فیزیکی پول، قدرت و دانش که از نقاط اتکاپذیر دوران گذشته به شمار می‌رفتند، امروزه جای خود را به فضای وب با انعطاف‌پذیری بسیار بیشتر داده‌اند؛ اما «بروز ابعاد بنیادین فاصله‌بندی زمانی و مکانی در دوران جهانی‌شدن، به تلافی حضور و عدم حضور و درهم‌تنیدگی روابط و رخدادهای اجتماعی دور از یکدیگر، در بستری محلی مربوط می‌شود» (Giddens, 1991: 21). «امنیت از نظر هستی‌شناسی، داشتن پاسخ در سطح ناخودآگاه و خودآگاهی عملی برای پرسش‌ها و مسائل وجودی بنیادی است که همه زندگی بشری به‌گونه‌ای با آن سروکار داشته است و به آن می‌پردازد» (Giddens, 1991: 47). تحرک سریع، عمیق و کم‌وبیش پیوسته تغییرات که از ویژگی‌های عمده نهادهای اجتماعی عصر جدید

محیط خودشان سبب می‌شود تفسیر آنان از زندگی، حوادث و تغییراتی که پیرامون آنها اتفاق می‌افتد، اهمیت داشته باشد. هدف نهایی این رویکرد، پرداختن به این مسئله است که چگونه پدیده‌های خاص یا اشکال معرفت به‌وسیله افراد در جریان تعاملات و زندگی روزمره شکل می‌گیرد. «طبق این دیدگاه به جامعه به‌مثابه دیالکتیکی بین داده‌های عینی و معانی ذهنی نگریسته می‌شود؛ یعنی تعامل دوسویه بین آنچه به‌عنوان واقعیتی بیرونی تجربه می‌شود (به‌طور مشخص، جهان و نهادهایی که فرد با آن روبه‌روست) و آنچه به‌منزله آگاهی درونی فرد به فهم می‌آید». (برگر و لاکمن، ۱۳۹۴: ۲۵).

جامعه‌شناسی شهری زیمل

بر مبنای آرای زیمل می‌توان گفت در دنیای مدرن، ساختار شهر به‌خودی‌خود زمینه تشدید تحریکات عصبی همچون تنش و مدارانگرددن را فراهم می‌کند. زیمل (۱۳۷۲) در مقاله «کلان‌شهر و حیات ذهنی» می‌گوید: «بنیاد روان‌شناختی فرد کلان‌شهری در شدت یافتن تحریکات عصبی نهفته است که خود ناشی از تغییر سریع و بدون وقفه محرک‌های برون‌ی و درونی است. آدمی موجودی دارای قوه ممیزه است. ذهن آدمی را تفاوت میان تأثرات لحظه‌ای و آنچه ماقبل آن است، تحریک می‌کند. تأثرات پایدار (تأثراتی که فقط اندکی با یکدیگر تفاوت دارند و روالی منظم و مبتنی بر عادت دارند و نشان تفاوت‌های منظم و مبتنی بر عادت هستند) جملگی به آگاهی کمتری نیازمندند؛ خاصه در مقایسه با تجاری چون یورش سریع تصاویر متغیر و ناپیوستگی ادراک مبتنی بر نگاهی واحد و غیرمنتظره بودن هجوم تأثرات».

نظریه فرهنگ شهرها از شارون زوکین

زوکین چنین توضیح می‌دهد: «شهرها اغلب به این دلیل موردانتقاد قرار می‌گیرند که جایگاه بروز گرایز جوامع انسانی‌اند. آنها به‌شکل بدلی از لویاتان و ثروتکده‌ها ساخته می‌شوند و در حقیقت، نشان قدرت ماشین بروکراسی یا

شکل‌گیری مدارا در متن زندگی روزمره شهری و تلاش به‌سوی ارائه نظریه‌ای درباره آن، می‌توان گفت بهترین روش برای پیشبرد پژوهش حاضر نظریه مبنایی است. از سوی دیگر، سؤالات پژوهش بر تعامل بین افراد و یا تعامل افراد با میدان‌های خاص و نیز فرایندها تمرکز دارند که قاعداً پاسخ به آنها با روش کمی ممکن نیست و به روشی نیازمند است که بتواند این فرایندها و نحوه برساخت یک مفهوم را به ما نشان دهد. در میان شاخه‌های مختلف نظریه مبنایی و با توجه به سیالیت موضوع پژوهش و جنس، تنوع و حجم داده‌ها، از شاخه پست‌مدرن نظریه مبنایی استفاده شده است.

نمونه‌گیری

با توجه به رویکرد و مسئله پژوهش و نیز بر مبنای ادبیات تجربی و نظری تلاش شد نمونه‌های اولیه از میان افرادی انتخاب شوند که بنا به شغل، موقعیت زندگی و دایره روابطی که دارند، لازم است در زندگی روزمره خود به‌منزله شهروندان تهرانی، بیشترین میزان مدارا را از خود نشان دهند. سپس سایر نمونه‌ها در طی فرایند پژوهش و بر مبنای نیاز نظری پژوهشگر انتخاب شد. این افراد در ابتدا بر مبنای ویژگی‌هایی که داشتند - از جمله کار در محیط پرفت‌وآمد و نیازمند شبکه روابط گسترده، مراجعات متعدد به سازمان‌ها و نهادهای مختلف، رویارویی با افرادی از دسته‌ها و گروه‌های متفاوت و متنوع اجتماعی در موقعیت‌های شغلی و مانند آن - انتخاب شدند و به‌مرور با افزایش تعداد مصاحبه‌ها و اشارت پاسخگویان درباره موقعیت‌ها و افراد نیازمند مدارای بیشتر، نمونه‌ها سمت‌وسوی متفاوت و تنوع و غنای بیشتری پیدا کردند و در مجموع با ۳۰ نفر مصاحبه شد. جدول ۱ شامل مشخصات و ویژگی‌های نمونه‌هایی است که طی فرایند نمونه‌گیری نظری انتخاب شده‌اند.

است، در تزویج با ماهیت تأملی ساختار اجتماعی، دلالت بر آن دارد که در سطح عمل روزمره و همچنین در سطح تفسیر فلسفی امور، هیچ چیزی را نمی‌توان تضمین شده دانست (گیدنز، ۱۳۸۵: ۱۹۱). به دلیل وجود آشفتگی‌های فردی در زندگی افراد در پی جهانی شدن و کنترل‌ناپذیری شرایط زندگی بشر، فرد در حس ناامنی مداوم به سر می‌برد؛ زیرا آنچه پیشتر در افراد به لحاظ بودن در خانه خود، قرارگرفتن در مرزهای سرزمینی و غیره امنیت ایجاد می‌کرد، اکنون از بین رفته است و دیگر هویت افراد به مکان و زمان محلی و مشخصی بستگی ندارد. این تعلق‌نداشتن و ازجاکندگی در دنیای مدرن، حس امنیت هستی‌شناختی را تضعیف می‌کند؛ یعنی حس اعتماد به جهان و افرادی که با آنها کنش متقابل داریم.

در جمع‌بندی کلی از نظریه‌های ارائه‌شده می‌توان گفت فضای شهری به‌واسطه تجربیات متفاوتی که نسبت به سایر فضاهای زندگی ایفا می‌کند، افراد را در جایگاهی قرار می‌دهد که انواع تنش و ناسازگاری را تجربه می‌کنند. در این میان، محوریت یافتن مفهوم پول، استانداردسازی فرهنگ شهری، رنگ‌باختن اصالت، همزیستی و پذیرش فرهنگی زیر سایه مفاهیمی همچون طبقه اجتماعی، انواع سرمایه و شکل‌نگرفتن کنش ارتباطی به دور از سوگیری و تحریف قواعد بازی، زندگی شهرنشینی را به‌گونه متفاوتی بازتعریف می‌کنند. در چنین فضایی، مفهوم مدارا معنا، اشکال و جلوه‌های گوناگونی به خود می‌گیرد. مدارا یکی از این واقعیت‌های اجتماعی است. انسان‌ها بنا بر تجربه زیسته‌شان، فهمی از مدارا دارند که این فهم و درک را از تجربه زیسته، تاریخ و بستر فرهنگی-اجتماعی خود کسب کرده‌اند. اکنون فهم افراد از مدارا و عمل به آن، دستخوش تغییرات بزرگی در شکل و مفهوم شده است.

روش پژوهش

نظریه مبنایی پست‌مدرن

با توجه به هدف اصلی این پژوهش یعنی فهم فرایند و منطق

جدول ۱- خصوصیات افراد انتخاب شده در فرایند نمونه‌گیری نظری

Table 1- Characteristics of samples in the theoretical sampling process

شماره	اسم	سن	جنسیت	تحصیلات	وضعیت تأهل	شغل	دلیل انتخاب
۱	الهه	۳۱	زن	کارشناسی	مجرد	مشاور و مددکار	کار با افرادی که انرژی و صبر زیادی می‌طلبند. همچون افراد دارای لکنت زبان، افراد دچار آسیب گفتاری پس از سکته و بیماری داشتن سه فرزند، تجربه طلاق، زندگی با همسر بیمار
۲	امیر	۴۳	مرد	کاردانی برق	متاهل	کارمند	و کار در محیطی شلوغ و پررفت‌وآمد به‌منزله حراست و برخورد با افراد متعدد
۳	حدیث	۲۸	زن	کارشناس ارشد روان‌شناسی	مجرد	کارمند مؤسسه قلم‌چی	تجربه جدایی و اشتغال به کاری که به مدارا با افراد بسیاری نیازمند است.
۴	فریبا	۳۰	زن	مهندس کامپیوتر	مجرد	حسابدار	زندگی در حاشیه شهر تهران و خانواده پرجمعیت، پدر معتاد و وضعیت مالی متوسط رو به پایین
۵	حسین	۶۷	مرد	ابتدایی	متاهل	راننده	یکی از مشاغلی که به‌کرات پاسخگویان به آن به‌منزله افراد مداراکننده اشاره کرده‌اند.
۶	محمدفائز	۵۴	مرد	پزشک	متاهل	نویسنده	کرد و اهل تسنن، موقعیتی که پاسخگویان به‌لحاظ مذهب و قومیت بر آن تأکید و از آن به‌منزله ویژگی همراه با مدارا یاد کردند.
۷	فاطمه	۳۰	زن	کارشناس کشاورزی	متاهل	مدیرفروش	کار در محیط مردانه، ابتلا به بیماری صرع از سنین نوجوانی، بزرگ‌شدن در خانواده پرجمعیت و زندگی با همه اعضای خانواده همسر در یک خانه
۸	نسترن	۳۵	مرد	کارشناس ارشد	متاهل	خانه‌دار	تجربه جدایی و اشتغال در مشاغل گوناگون در برهه‌های ۱۰ساله، گذراندن زندگی پر از مشقت در یک دوره زمانی بلندمدت، تجربه زندگی در دو شهر متفاوت و فراهم کردن امکان مقایسه زندگی روزمره در شهر تهران و شهری دیگر
۹	مهدی	۲۲	مرد	دانشجو	مجرد	فروشنده	اشتغال در محیطی با مراجعان متعدد در طول روز، اهل تسنن، وضعیت مالی متوسط رو به پایین پس از مرگ پدر، تجربه زندگی در روستا در مقطعی از زندگی، زندگی با همه اعضای متاهل خانواده در یک خانه
۱۰	محبوبه	۳۷	زن	دیپلم	متاهل	خانه‌دار	صبوری بیش از اندازه در برخورد با مشکلات، زندگی با همسر بیمار، وضعیت مالی خوب و مادر دو فرزند
۱۱	یگانه	۳۵	زن	دانشجوی دکتری	مجرد	معلم	عضو چند ان‌جی او و فعال اجتماعی بودن، تلاش برای احقاق حقوق زنان و کار در محیطی که به مدارای زیاد نیازمند است.
۱۲	محسن	۳۲	مرد	کارشناس مهندسی کامپیوتر	متاهل	کارمند شرکت	فعالیت به‌منزله کارپرداز شرکت و رفت‌وآمد با اداره‌ها و نهادهای مختلف دولتی و خصوصی
۱۳	سمانه	۲۸	زن	کارشناس ارشد معماری	مجرد	ملی‌پوش و مربی	موقعیت متفاوت وی به‌منزله فرد دارای ارتباطات بین‌المللی که بارها از سوی مسئولان نادیده گرفته شده است. تلاش برای ابراز وجود خویش در محیطی که

شماره	اسم	سن	جنسیت	تحصیلات	وضعیت تأهل	شغل	دلیل انتخاب
							به صورت قومیتی اداره می‌شود.
۱۴	محمدجواد	۳۲	مرد	کارشناس ریاضی	مجرد	معلم و پژوهشگر	تجربه اشتغال در موقعیت‌های متفاوت و متعدد
۱۵	زهره	۲۷	زن	دانشجوی انصرافی	متاهل	بیکار	زندگی با همسر معنادار و مشکلات بسیار. اشتغال در یک تولیدی در بازار پیش از بیکارشدن.
۱۶	سارا	۲۸	زن	کارشناس ادبیات	متاهل	مربی ورزشی	اشتغال در محیطی پر از رفت و آمد. تجربه جدایی والدین
۱۷	صبا	۳۲	زن	کارشناسی	متاهل	خانه‌دار	زندگی در خانواده پرجمعیت، محیط قومی نمونه‌ای از طبقه مرفه و کسی که شبکه روابط گسترده‌ای دارد و نیز ریش سفید فامیل که میان‌داری میان خویشاوندان معمولاً بر عهده اوست.
۱۸	عباس	۵۸	مرد	سیکل	متاهل	کارخانه‌دار	به‌منزله روابط عمومی و مدیر تبلیغاتی، شبکه روابط گسترده‌ای دارد.
۱۹	مرادی	۳۱	مرد	کارشناسی	مجرد	مدیر تبلیغاتی	بر مبنای شغلی که دارد، تجربیات و مشاهده‌های متفاوت و متعددی از مدارانکردن میان افراد دارد.
۲۰	عماد	۳۰	مرد	کارشناسی ارشد	متاهل	وکیل	کار در محیط شلوغ با بوروکراسی پیچیده یک بیمارستان دولتی خاص
۲۱	فاطمه ۲	۳۹	زن	کارشناسی	متاهل	کارشناس بیهوشی	تجربه کار در محیط پرحاشیه و به اذعان دیگران به شدت سخت
۲۲	راضیه	۳۵	زن	کارشناسی	متاهل	کارمند	از سوی پاسخگویان به‌منزله شغلی نیازمند مدارای بسیار اعلام شده بود.
۲۳	زهرا	۲۵	زن	کارشناسی	متاهل	پرستار	اشتغال در موقعیتی فرودست، همسر جانباز
۲۴	پروانه	۴۵	زن	دیپلم	متاهل	خدمات	کار با افرادی که به صبر و مدارای بسیاری نیازمندند. اشتغال در موقعیت‌های شغلی متفاوت
۲۵	فائزه	۳۰	زن	کارشناسی ارشد	مجرد	مربی کودکان ایتیم	از سوی سایر پاسخگویان نوجوانان به‌منزله افرادی اعلام شده بودند که کمترین مدارا را دارند.
۲۶	نگار	۱۶	زن	دانش آموز	مجرد	دانش آموز	کار با افرادی که به صبر و مدارای بسیاری نیازمندند، اشتغال در موقعیت‌های شغلی متفاوت، بی‌اعتقاد به مدارا در اندیشه و عمل
۲۷	مرتضی	۳۲	مرد	کارشناسی ارشد	متاهل	مدیر روابط عمومی و خبرنگار کارآفرین و تولیدکننده محصولات غذایی	تجربه بیماری، زندگی سخت، تجربه مرگ فرزند، تجربه زندگی در هر دو فضای شهر و روستا
۲۸	زهرا	۵۷	زن	سیکل	متاهل	تولیدکننده محصولات غذایی	تجربه سفرهای خارجی متعدد و دید مقایسه‌ای در توصیف و تفسیر فرهنگ شهر تهران، شخصیت غیرمدارکننده
۲۹	خسرو	۳۷	مرد	کارشناسی	مجرد	دیجیتال مارکتینگ	تجربه سفرهای خارجی متعدد و دید مقایسه‌ای در توصیف و تفسیر فرهنگ شهر تهران، شخصیت غیرمدارکننده
۳۰	رضا	۴۰	مرد	کارشناسی ارشد	متاهل	تراشکار	شخصیتی که به اذعان خود با دیگران مدارا نمی‌کند.

روش جمع‌آوری داده‌ها

در این پژوهش با ضبط مصاحبه‌های عمیق و یادداشت‌برداری از فرایند این مصاحبه‌ها، حواشی و جزئیات آنها، تا حد ممکن برای جمع‌آوری دقیق داده‌ها تلاش و با ارائه یافته‌ها به متخصصان این حوزه از جمله پژوهشگران و استادان مطالعات فرهنگی، از ارزیابی یافته‌های جمع‌آوری شده اطمینان حاصل شده است. از سوی دیگر، تا آنجا که امکان داشت، سؤالات جزئی شدند و در خلال مصاحبه با طرح سؤالاتی از این قبیل: منظور از این کلمه چیست؟ همیشه بیشتر توضیح بدی؟ منظور از ... را درست فهمیدم؟ تلاش شده است از معانی و تفاسیر نهفته در اصطلاحات و کلمات آگاهی به دست آید.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش نیز از روش تحلیل موقعیت کلارک و ترسیم نقشه‌های وضعیتی استفاده شده است. «هر موقعیت به وسیله سه نوع نقشه و متعاقب آن به وسیله کارهای تحلیلی مختلف و نگارش یادداشت‌های تحلیلی بررسی می‌شود» (Clarke et al., 2015). کلارک (2005) با الهام از مفهوم اولیه چارچوب‌های اکولوژیک اشتراوس، ایده نقشه‌های وضعیتی، نقشه جهان‌ها و عرصه‌های اجتماعی و نقشه‌های موقعیت‌مندی را طرح می‌کند. به نظر کلارک این نوآوری‌های روش‌شناختی، امکان پیوند مطالعات گفتمان و عاملیت، کنش و ساختار، تصویر، متن و بستر و تاریخ و لحظه حال را فراهم می‌کنند و می‌توان آنها را در طیف گسترده‌ای از پروژه‌های پژوهشی متکی بر مصاحبه، اتنوگرافی، داده‌های تاریخی، تصویری و دیگر متون گفتمانی به کار گرفت. او سه رویکرد کارتوگرافیک اصلی زیر را برای تحلیل وضعیتی ارائه می‌کند:

- نقشه‌های وضعیتی: که ترسیم‌کننده عناصر اصلی انسانی، غیرانسانی و گفتمانی در وضعیت مورد توجه و محرک تحلیل روابط بین آنهاست؛
- جهان‌های اجتماعی / نقشه‌های صحنه: ترسیم‌کننده

کنشگران جمعی، عناصر کلیدی غیرانسانی و تفسیرهای سطح میانه وضعیت است؛

- نقشه‌های موقعیتی: ترسیم‌کننده موقعیت‌های شکل‌گرفته و شکل‌نگرفته در داده‌ها در برابر تفاوت و تغییرپذیری محورهای خاص و مجادله بر سر مسائل یافته‌شده در وضعیت پژوهش است (Clarke, 2005: 569-561).

یافته‌ها و مضامین اصلی پژوهش

نقشه‌های ساخت‌نیافته-مفاهیم شکل‌دهنده موقعیت

هدف از ترسیم نقشه‌های موقعیتی، تعریف انواع مختلفی از عناصر، اعم از انسانی (فردی و جمعی) و غیرانسانی (اشیا، گفتمان‌ها و غیره)، است که در این وضعیت قرار دارند و پژوهشگر به سرعت هنگام وقوع، آنها را یادداشت می‌کند. ترسیم این نقشه به هم‌ریخته (ساخت‌نیافته)، کمابیش یک تمرین طوفان مغزی است در پرداختن به اینکه چه کسی و چه شرایطی در شکل‌گیری این موقعیت دخیل است، چه کسی و چه چیزهایی در این شرایط مهم‌اند و چه عناصری تغییر می‌کنند (Clarke, 2005: 78). در این مرحله پژوهشگر مدام چنین سؤالاتی را می‌پرسد: چه چیزی دسترسی به داده‌های بیشتر را تسهیل می‌کند؟ چه چیزی مانع آن می‌شود؟ آیا همه اینها در نقشه نشان داده شده‌اند یا خیر؟ سؤال مهم این است: چه عناصر غیرانسانی در این شرایط تحقیق واقعاً مهم‌اند؟ برای چه کسی یا چه چیزی؟ این وظیفه پژوهشگر است که از طریق مشاهده‌های مردم‌نگارانه، یادداشت‌های میدانی درباره گزارش‌ها و همچنین از طریق سؤالات مصاحبه به داده‌ها وارد شود. همچنین در این مرحله باید از خود پرسیم که کدام ایده‌ها، مفاهیم، گفتمان‌ها، نمادها و عناصر فرهنگی در این موقعیت ممکن است اهمیت داشته باشند (Clarke, 2005: 88). در این مرحله مفاهیم پراکنده زیر از مصاحبه‌ها استخراج و در شکل ۱ ترسیم شدند.^۱

۱. در این مرحله از روش تحلیل موقعیت، تقریباً همچون مرحله اول کدگذاری در شیوه کلاسیک نظریه‌مبنایی عمل می‌شود.

<p>عناصر انسانی فردی/عاملان: شهروندان تهرانی</p> <p>عناصر انسانی جمعی/عاملان: وابستگان به قدرت، صاحبان منابع، مذهبیان، واضعان و به اجرا درآورندگان قوانین، اصناف، سیاست‌گذاران فرهنگی، طبقات مرفه</p> <p>ساختارهای گفتامانی فردی و یا شخصیت‌های اجتماعی جمعی که در وضعیت یافت می‌شوند: فایده‌گرایی و مرزبندی حیطة عمل، حل مسئله و دستیابی به هدف، پررنگ‌شدن خط‌کشی‌ها و شکل‌گیری خط قرمزها، حسابگری، ارزیابی موقعیت، سنجش فایده، در نظر گرفتن احتمال آسیب مادی و معنوی به خود و دیگری، اعتقادات - شخصیت، همدستی با ظلم، سازکار عادت و سازگاری، آگاهی از خود و دیگری</p>	<p>عناصر و عوامل غیرانسانی: گسترش فناوری، وسعت شهر، قوانین نانوشته شهر، حجم فراوان داده‌های در گردش مرتبط با زندگی در شهر، الگوهای زندگی شهری بازیگران خاموش / عوامل مداخله‌گر که در موقعیت یافت می‌شوند: توصیه‌کنندگان به سکوت، منفعلان، پذیرندگان قضا و قدر، کناره‌گیران</p> <p>گفتمان‌های ساختاری درباره عوامل دخیل غیرانسانی: گتوسازی و جدایی‌گزینی در شهر، بالای شهر پایین شهر شهر به‌منزله منظومه سیارات جدا از هم</p>
<p>عناصر سیاسی - اقتصادی: سیاست فرهنگی و بحران بازنمایی، نابسامانی‌های اقتصادی</p> <p>عناصر موقتی، فصلی، تراژدیک و تاریخی: تجربه آشوب‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸، قائم به فرد بودن قوانین، اعمال تغییرات گسترده با هر بار تغییر رییس‌جمهور، شورای شهر و شهردار، موقتی بودن برخوردها در شهر، غریبه‌بودن</p> <p>مشکلات کلان، بحث‌ها (معمولاً مناقشه‌آمیز)، جدایی‌گزینی، فاصله اقتصادی، بی‌عدالتی</p> <p>سایر عناصر که در موقعیت یافت می‌شوند: اصلاح‌گری اجتماعی، مفهوم غریبه، موقعیت‌مندی مدارا، انتقام و عدالت‌جویی، خودسانسوری</p>	<p>عناصر اجتماعی - فرهنگی یا نمادین: مذهب، جنسیت، طبقه، حافظه تاریخی جمعی، اجتماعی‌شدن، تغییر ارزش‌ها، سرمایه اجتماعی، مدارا به‌منزله عشق، محبت، فداکاری، بخشش و تعهد، برنری‌یافتن دیگری بر خود</p> <p>عناصر خاص: موقعیت چندفرهنگی تهران، مهاجرپذیری تهران، وضعیت نابسامان و آشفته شهر، سرعت زیاد زندگی، سرعت زیاد تغییرات فرهنگی، هزینه فراوان زندگی نسبت به سایر نقاط کشور، موقعیت مهم سیاسی به‌منزله پایتخت، موقعیت مهم اقتصادی</p> <p>گفتمان‌های مرتبط (تاریخی، روایی و تصویری)، عناصر اخلاقی، رسانه‌های گروهی و گفتمان‌های فرهنگی جمعی، گفتمان خاص موقعیت</p>

شکل ۲- نقشه وضعیت منسجم مدارا در زندگی روزمره شهری

Fig 2- Ordered situational map of tolerance in everyday urban life

دوگانه قدرت - انفعال

بیشتر مصاحبه‌شوندگان در پاسخ‌های خود به این نکته اشاره

مضامین مهم استخراج‌شده در مرحله دوم تحلیل داده‌ها،

به شرح زیر ارائه می‌شوند:

«رابین هود» در تلاش برای اعمال قانونی هستند که از نظر خویش صحیح می دانند. اینجاست که یک بار دیگر مدارانکردن سازنده و آگاهانه نمودار می شود. به مثال های زیر توجه کنید:

محسن: «می خواهم کم نیاریم می خوایم حقمون رو بگیریم دیگه به مدارا فکر نمی کنیم».
 عماد: «مدارا به هیچ عنوان یک طرفه نیست؛ در غیر این صورت اسمش مدارا نخواهد بود. اسمش بی عدالتی است».

حدیث: «اگر جاش رو داشته باشم یعنی توانایی مقابله رو داشته باشم، هرگز مدارا نمی کنم هرگز سکوت نمی کنم؛ اما مسئله اینه که دیگه توانایی اش رو ندارم».

یکی از مهم ترین واکنش هایی که افراد در شرایطی که خود را در مقام بی قدرتی می یابند از خود نشان می دهند، خودسانسوری است. آنها سعی می کنند برای حفظ ثبات شرایطی که هر لحظه بیم دگرگون شدن آن می رود، به سانسور عقاید و خواسته های خود دست بزنند؛ برای مثال:

امیر: «بینید من می تونم بگم که مهم ترین ویژگی مدارا به این برمی گرده که به هر چیزی ری اکشن نشون ندی. معتقدم تو سطح گسترده هرچی مردم بیشتر با هم مدارا کنند، کار همه زودتر پیش می ره؛ به شرطی که البته دیگران از این مسئله سوء استفاده نکنند سوء استفاده دیگران باعث می شه که دیگه نخواهیم مدارا کنیم».
 نسترن: «بیشتر با افراد هم عقیده هستم. حرف می زنم، گاهی اعتقادات خودم رو پنهان می کنم و می گویم شما درست می گی اما اعتقاد خودم به شخصه جداسه. بیشتر مواقع برای تفکرات دیگران احترام قائلم و برای تغییر اون ها تلاشی نمی کنم».

فضای شهر و الگوهای زندگی شهری: یکی از مهم ترین

مقولات بررسی شده در تفسیر داده ها، تلقی افراد از زندگی شهرنشینی و ضدیت آن با مدارا به دلیل ویژگی های ذاتی آن است. از نظر افراد آپارتمان نشینی، غریبه بودن در شهر، جمعیت زیاد و در پی آن افزایش برخوردها، زندگی کارمندی، موقتی بودن روابط، سخت بودن شرایط زندگی نسبت به روستا و مشکلات اقتصادی از جمله دلایلی هستند که به صورت ذاتی

داشتند که افراد بیش از آنکه بر مبنای عاملیت با دیگری مدارا کنند، زمانی که در موقعیت فرودست و در سلطه دیگری قرار گرفته اند، به سازش می پردازند. از این منظر، مدارا آنگونه درک و بازنمایی می شود که مصالحه و سازش با دیگری عموماً از روی ضعف و ناچاری انجام می گیرد. بیشتر افراد در پاسخ هایشان گفتند زمانی با دیگری مدارا می کنند که در موقعیت فرودست قرار گرفته و ناچار به آن باشند. آنها در تجربه زیسته خویش قرار گرفتن در موقعیت بی قدرتی و استیصال را عامل مدارا می دانند و زمانی که از مدارای دیگران صحبت به میان می آورند، افراد و گروه هایی را اهل مدارا می دانند که ملزم به آن هستند و طبقات فرودست جامعه، گروه های خدماتی، زنان و کارمندان زیردست و مانند آن را افرادی مداراکننده معرفی می کنند. سطوح این احساس بی قدرتی از سطح کلان یعنی مدارا با قدرت سیاسی برتر و حکومت تا سطح خانواده و مدارا با والدین یا فرزندان را در بر می گیرد؛ اما چرا این درون مایه از منظر زندگی شهرنشینان تا این اندازه قدرتمند است؟

از سوی دیگر، زندگی در شهر تهران، با دست و پنجه نرم کردن با مواردی همراه است که از دایره اعمال نظر و عملکرد افراد فراتر است؛ همچون آلودگی هوا، سرعت بالای زندگی، شلوغی و افزایش جمعیت افسار گسیخته شهر، فضای عمومی به تسخیر درآمده به وسیله قدرتمندان در شهر (از نظر ثروت، مذهبیان تندرو و سهمیه بندی های مختلف و مانند آن)، گتوسازی ها (شهرک های سازمانی، فضاهای ثروتمند نشین که با الهام از فضای بورلی هیلز شکل گرفته اند و ورد و خروج به آنها به هماهنگی نیازمند است) و شکل گیری ابزارهای سرکوب همچون گشت ارشاد (که در سایر نقاط کشور به چشم نمی آیند و یا بسیار محدود است) و مانند آن.

کلماتی همچون مجبورم، ناچارم، نمی توانم، راهی نیست و مشابه آن بارها در طول مصاحبه ها از سوی افراد تکرار شدند. از سوی دیگر، افراد زمانی که افراد قانون را ناکارآمد می دانند و خود را در برابر زورگویان بی پناه تصور می کنند، همانند

خویش از آسیب‌ها و جلوگیری از وخامت اوضاع می‌دانند. هرچند در عین حال نسبت به این عمل احساس مثبتی نداشته باشند و خود را سرزنش کنند. آنها بر عناصر فرهنگی همچون ضرب‌المثل‌ها و باورهای عام مبنی بر جلوگیری از کشمکش و دعوا و مفاهیمی همچون بی‌فایده بودن جنگ و درگیری و تأثیرنگذاشتن رویارویی متقابل، مقدم‌دانستن صلح بر مشاجره، حفظ انسانیت، دوری از وضعیت قانون جنگل، رجوع به وجدان و پرهیز از تجربه عذاب وجدان، حفظ روابط و جلوگیری از پیچیده‌شدن اوضاع سخن می‌گویند.

تعمدگرایی و مفهوم عشق: یکی از چالش‌برانگیزترین مضامین این پژوهش، مفهوم عشق و اثرگذاری آن بر کنش مدارامحور افراد است. افراد زمانی که از مدارا با نزدیکانشان صحبت می‌کنند، در اذهان خود مدارا را هم‌معنی و هم‌پایه با عشق به دیگری در نظر دارند. شاید به همین دلیل نیز هست که افراد میان خودی‌ها و غیرخودی‌ها خطی می‌کشند و آنها را لایق مدارا کردن نمی‌یابند. از این منظر، مدارا سرچشمه نیکی، اخلاق، خیر، محبت و گذشت است و نه زمینه به سيطرة دیگری درآمدن و یا او را به سلطه درآوردن. در مثال‌های زیر که از مصاحبه‌ها استخراج شده است، به نکاتی اشاره می‌شود که براساس آنها افراد معتقدند زمانی که مفهوم عشق وارد میدان می‌شود، افراد به‌جای محاسبه و دو دو تا چهارتا کردن و در نظر گرفتن واکنش‌های طرف مقابل، با او مدارا می‌کنند و یا خود را در موقعیتی می‌یابند که به‌دلیل عشقی که دیگران نسبت به آنها داشته‌اند، با شرایط بیماری، بی‌پولی و... آنها مدارا شده است.

پرهیز از داغ‌نگ: ترس از گرفتن لکه ننگ همواره از موارد تأثیرگذار بر کنش‌های افراد بوده است. مدارانکردن به‌ویژه برای زنان مفهوم ننگ آوری تلقی می‌شود؛ زیرا در بستر تاریخی فرهنگ ایرانی اسلامی بر مدارای بیشتر زنان تا زمان مرگ^۱ تأکید می‌شود و قوانین کشور نیز بر همین مبنا پایه‌گذاری شده‌اند. به‌طور کلی، افراد تأکید داشتند که چگونه

۱. ضرب‌المثل‌های همچون با لباس سفید رفتن خانه شوهر و با لباس سفید (کفن) برگشتن، یکی از ضرب‌المثل‌های هنجاری قوی درباره لزوم مدارای زنان است.

با زندگی شهرنشینی همراه‌اند و مدارا را در تناقض با این سبک از زندگی قرار می‌دهند، از این منظر، فضای شهری با نابسامانی‌های فکری و آشفتگی‌هایی که برای شهروندان ایجاد می‌کند، بیش از آنکه فضای مدارامحوری باشد، بر مدارانکردن و یا تسلیم استوار است.

ارتباط آگاهی مدارا و فهم دیگری: از این منظر مدارا یعنی در موقعیت برابر، خواست دیگری را بر خود ترجیح دهی؛ از آن‌رو که درک و فهمی از جایگاه وی داری. یکی از کدهایی که مکرر در داده‌ها نمودار شد، درک دیگری است که ذیل درون‌مایه ارتباط آگاهی مدارا آورده شده است و سهم درجات دیگر در دامنه مفهومی مدارا (یعنی مدارانکردن و تسلیم) در آن کم‌رنگ‌تر است؛ در واقع، این مضمون توضیح‌انگیزه افراد برای مدارا کردن است. این درون‌مایه دربردارنده مفاهیم و تفاسیری همچون خود را جای دیگری گذاشتن، فرصت توضیح و جبران دادن، در نظر گرفتن تفاوت‌ها، همدلی، دلسوزی، فهم دیگری، علت‌یابی برای رفتار دیگری، مهربانی، بخشش، فهم متقابل، داشتن تجربه مشابه، کنارآمدن و بلوغ فکری است. در این جایگاه، افراد با بیرون‌آمدن از موقعیت خویش و داشتن نگاهی غیرخواهانه، به‌دنبال برقراری ارتباطی به دور از کشمکش و خصومت‌اند. به‌طور کلی، از آنجا که عموماً این نگاه به آشنایان و افرادی معطوف است که پاسخگویان در درازمدت با آنها در ارتباط بوده‌اند، می‌توان گفت بیشتر، زمانی که افراد از وضعیت، اندیشه، برآورد و شخصیت دیگری آگاهی داشته باشند، مدارای بیشتری از خود نشان می‌دهند.

آرامش - پرهیز از کشمکش: یکی دیگر از درون‌مایه‌های استخراج‌شده از داده‌ها، پرهیز از کشمکش و تلاش برای حفظ آرامش خویش و محیط است. در شرایطی که افراد به‌دنبال تجربیات چالش‌برانگیزی‌اند که روزانه با آنها روبرو هستند، با آنکه خود را در موقعیتی می‌یابند که می‌توانند فعالانه واکنش نشان دهند، تنها برای حفظ آرامش خویش و امتناع از مشاجره و دعوا با دیگری مدارا می‌کنند؛ از آن‌رو که همواره حفظ این آرامش و دوری از منازعه را راهی برای حفظ

افراد با این توجیه که در پی درس عبرت دادن به دیگری هستند و در حق جامعه لطف می‌کنند و یا با این عنوان که تنها برای جلوگیری از تکرار رفتارهای نادرست می‌توان به بهبود شرایط کمک کرد، تصمیم می‌گیرند که به جای مدارا با دیگری با او مقابله و خود با اعمال و رفتارشان او را تربیت کنند. برای مثال:

راضیه: «گاهی که می‌بینم طرف توقع بی‌جا و انتظار

زیادی داره، کاری می‌کنم که درس عبرت بشه».

رضا: «هر چقدر که ما مدارا کردیم اوضاع بدتر شد.

هر چقدر که رو دادیم توقع بیشتر شد. حالا بماند که گاهی

وقتا هم این خانواده‌ام شورش رو درمیاره».

فاطمه: «مدارا تا به مدتی جواب می‌ده که عادی نشه و

طرف از حد خودش نگذره؛ چون دیگه اثر خودش رو از

دست می‌ده و حکم وظیفه پیدا می‌کنه».

امیر: «خط قرمز من آنجایی که با مدارا کردن بیش از

اندازه مجرم نسامم، آدم‌های وقیح و بی‌شعور نسامم ...».

سیاست فرهنگی و بحران بازنمایی: از منظر افراد،

سیاست‌گذاری‌های غلط از مهم‌ترین مواردی است که مسیر صلح‌جویی جامعه و شهروندان را تغییر داده است. این درون‌مایه تنها به جنبه‌های رسمی و کلان دولتی و حکومتی ناظر نیست و بیان‌کننده تصمیماتی (چه فردی و چه کلی و کلان در هر سطحی) است که تبعات آن شکل‌گیری وضعیت کنونی است. برخی از این تبعات متوجه نظریه‌پردازان فرهنگی و سیاسی، شهرداری‌ها، مراکز فرهنگی شکل‌گرفته به‌وسیله جناح‌های مختلف فکری، شبکه‌های تفرقه‌افکن شکل‌گرفته میان شیوخ و رؤسای ایلات و اقوام و سیاست‌سرمایه‌داران است؛ به عبارتی، این درون‌مایه نشان‌دهنده ملغمه‌ای از افکار متناقض و متضاد با هم است. از سوی دیگر، دستیابی به قدرت در دوره‌های مختلف ریاست‌جمهوری (سازندگی، اصلاحات، اصولگرا و اعتدال)، تغییرات سریع در بخش‌های مختلف جامعه و تأثیر گرفتن طبقات فرودست از این شرایط، جامعه را به سوی گسست و فروپاشی و رنگ‌باختن مفهوم مدارا به‌منزله امری اخلاقی برای حفظ جامعه سوق داده است. نمونه‌های زیر توضیح‌دهنده این مضمون‌اند:

رضا: «خدا را شکر الان امکانات آنقدر پیشرفت کرده

که دیگه راحت نمی‌شه به این مردم دروغ گفت. طرف هر

مدارانکردن آنها در شرایط نامطلوب همچون داغ‌نگی تلقی می‌شود و جامعه آنها را به‌سمت تسلیم و سازش سوق می‌دهد. زنان در شهر تهران اشارات متعددی به این مسئله داشتند و بیان کردند که گاهی برای پرهیز از قضاوت‌شدن، بدنام‌شدن، جابه‌جا شدن نقش مجرم و قربانی و عمل به عرف جامعه مدارا می‌کنند.

فایده‌گرایی و مرزبندی حیطة عمل: یکی دیگر از

درون‌مایه‌های اصلی استخراج‌شده از یافته‌ها، فایده‌گرایی و مرزبندی حیطة عمل است که رویکرد آن مبتنی بر حل مسئله و دستیابی به هدف است؛ یعنی فرد بر مبنای فوایدی که مدارا و سازش برای او دارد، عمل می‌کند. در این مضمون، مفاهیمی همچون حل مشکل، رسیدن به هدف و راه پیشرفت، پیشبرد خواسته، پیش‌رفتن کارها به‌گونه‌ای قدرتمند تکرار می‌شوند؛ اما لزوماً هم این نگاه به معنای تسلیم نیست؛ بلکه درون خود رگه‌هایی از مدارای آگاهانه را به نمایش می‌گذارد؛ به عبارتی، افراد اگرچه در شرایطی ابتدا برای حل مسائل و رسیدن به خواسته‌های خود با دیگری مدارا می‌کنند و یا در برابر او تسلیم می‌شوند، همین مسئله نیز موقعیت‌مند و برایشان دربردارنده مرزها و خطوط قرمزی است که گذشتن از آن همراه با برخورد و رویارویی شدید فرد است؛ یعنی هرچند افراد در زندگی روزمره خود، مینا را بر سازش می‌گذارند، همین مسئله نیز تنها تا جایی ممکن است که هویت و خویشتنشان خدشه‌دار نشود.

اصلاح‌گری: بسیاری از افراد از این‌رو از خود ناسازگاری

نشان می‌دهند که می‌پندارند مدارا کردن (از منظر سازش و شکست) با سایر افراد سبب تقویت رفتارهای بد آنها می‌شود و در نتیجه، یک عمل اخلاقی محسوب نمی‌شود و زمینه گسترده‌شدن ظلم و فساد را نیز فراهم می‌کند؛ از این‌رو، افراد با ناسازگاری در نقش معلم مصلحی ظاهر می‌شوند و در پی جانداختن قانون برای افراد خاطی، روشن کردن حد و مرزها، نشان دادن خط قرمزها و به عبارتی آن پیری هستند که به‌منزله امر به معروف و نهی از منکر میان مسلمانان شناخته شده است.

موقعیتی درمی‌یابد که باید تنها برای حفظ روابط خویش، از سر بزرگواری یا ناچاری با از خودگذشتگی فراوانی که نتیجه و عملکرد متقابل آن را نمی‌بیند، از خواسته‌ها و میل قلبی خویش دست بشوید. از سوی دیگر، فرد خود را محصور در شرایطی می‌یابد که مدارا را نه تنها در قبال کنش مداراگرانه خویش، بلکه میان دیگران و روابطی که شاهد آن است در نمی‌یابد؛ از این رو، خود را جداافتاده و یا تافته جداافتاده‌ای می‌داند که در خیل عظیم افرادی که تنها به کار و خواسته خویش مشغول‌اند، نسبت به درک یا موقعیتی که دارد، مدارا را به منزله راهبردی برای خویش برمی‌گزیند؛ اما حال نیز احساس منفی نسبت به خود یا دیگری دارد و گاه این حس به عذاب وجدان به خویش و یا تنفر از گذشته خود تبدیل می‌شود و خود را با واژه‌هایی همچون احمق بودن، خراب بودن و بی‌عرضه بودن توصیف می‌کند. در چنین شرایطی، مدارا با حس مظلوم واقع شدن و بی‌عدالتی نسبت به عمل نیکی که سوءاستفاده دیگری را در پی دارد، همراه است. بیشتر افراد زمانی که از مدارای خود سخن می‌گویند، به کلی حالات افسوس، غم و اندوه را نشان می‌دهند. آنها خود را افراد از دست‌رفته‌ای می‌دیدند که استعدادها و شرایطشان هدر رفته است. شاید به همین دلیل هم هست که متولدان دهه‌های مختلف سعی در اثبات از دست رفتن خود با عنوان «نسل سوخته» دارند.

نقشه جهان‌ها - ترسیم وضعیت

سه بُعد عمل مبتنی بر مدارا: بر مبنای گفتگوهای انجام شده با مصاحبه‌شوندگان، به‌طور کلی می‌توان اشاره کرد که آنچه از کنش مداراگرانه در زندگی روزمره شهری به‌وسیله افراد فهم و عمل می‌شود، دامنه گسترده‌ای از معانی و اعمال را در بر می‌گیرد که اگر این دامنه را نواحی مختلفی در نظر بگیریم، در یک ناحیه، مفهوم مدارانکردن قرار گرفته است که بر آگاهی افراد و انتخاب و رویکرد عاملان آنها مبتنی است. در جایگاه دیگر مدارا قرار دارد که این عمل نیز بر مبنای یک آگاهی از خویش و دیگری و انتخاب مبتنی بر عقلانیت روزمره است و در نهایت، در ناحیه دیگر مدارای منفعلانه یا تسلیم قرار دارد

چقدر هم دروغ بگو هر چقدر هم که اینترنت رو قطع کنه، یکی هست که اون سر دنیا از یک کانال تلویزیونی میاد همه چیزو رو می‌کنه».

عماد: «به نظر من متأسفانه سیاست‌های جامعه تا الان به‌سمتی پیش رفته که اتفاقاً مردم را به‌سمت مدارانکردن هدایت کرده. اگر مردم این همه تحت فشار نبودند با آرامش بیشتری هم با هم برخورد می‌کردند. به‌شخصه فکر می‌کنم نبود قانون یکی از مهم‌ترین مواردی است که باعث شده مردم به‌جای سازش با هم و یا رجوع کردن به قوانین در صورتی که خلافی وجود دارد، خودشان دست به کار شوند و این دست به کار شدن خودشان بسیار خطرناک است».

ابزار ارتباطات جمعی چه به‌شکل کلان آن به‌همراه سیاست‌گذاری‌های دولتی و چه به‌شکل خرد آن و امکان تربیون دادن به همه افراد در هر موقعیت و مکانی، تأثیر خود را بر میزان مدارای افراد گذاشته است. از یک سو، رسانه‌های داخلی بر روحیه مدارا با شرایط نامساعد کشور تأکید دارند و بر شیپور دشمنی با جناح‌های مختلف، مردم معترض و مانند آن می‌دمند و از سوی دیگر، رسانه‌های خارج از کشور الگوهای متفاوتی را به افراد القا می‌کنند. در این میان، گسترش شبکه‌های ارتباط جمعی امکان هر نفر یک تربیون را فراهم کرده و حجم عظیمی از اطلاعات را به گردش درآورده است.

دلزدگی و انزوا: زمانی که افراد تمام راه‌ها را تجربه می‌کنند و فرصت عمل و انتخاب را برای خود نمی‌یابند، از شرایط موجود دلزده و ناامید می‌شوند. آنها ترجیح می‌دهند به‌جای عملگرایی، گفتگو و شکل‌گیری رابطه برای حل مشکلات و بهبود اوضاع به دور از درگیری و بحران، با قطع ارتباط و پناه‌بردن به عزلت و انزوا از دیگری کناره‌گیری کنند. قطع ارتباط یکی از واکنش‌های روانی است که افراد در صورتی که راهی را برای گفتگو و ابراز خویش باز نمی‌بینند، به آن متوسل شوند. از مهم‌ترین پیامدهایی که از نحوه اینچنین مدارایی در زندگی روزمره شهری حاصل می‌شود، احساس انزوای فرد در اجتماع و حس انفعال او نسبت به دیگری، اهداف، خویش و تمایلات وی و جداافتادن از عموم مردمی است که نمی‌تواند خود را با آنها هم‌رنگ کند. فرد خود را در

متزلزل و نامطمئن زندگی در این فضا، چالش‌های متعددی را از نظر امنیت روانی، و فرسایش توانمندی‌هایشان به وجود آورده است. به همین دلیل، افراد مدارا را بیش از هر چیز معطوف به نزدیکان و افراد خانواده خویش ساخته‌اند تا سایر شهروندان. پاسخگویان با اذعان بر بی‌قدرتی خویش در برابر ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زندگی در شهر، دگرذیسی مفهومی و الگویی مدارا را نیز ناشی از همین جایگاه بی‌قدرتی و تأکید فضای عمومی بر عمل غیرمداراگرانه می‌دانند و کنش‌هایشان را بر مبنای آن ساماندهی می‌کنند.

انتخاب این مفهوم به منزله مرکز ثقل مضامین و یافته‌های پژوهش از آن‌روست که می‌تواند بیان‌کننده برون‌ریزی اغراق‌آمیز ذهنیات و الگوهای پنهانی باشد که افراد در زندگی روزمره شهری آنها را تولید و بازتولید می‌کنند. کژنماکردن مدارا در واقع اصطلاحی الهام‌گرفته از مکتب اکسپرسیونیسم است که در آن هنرمندانی که آشوب و زهر مدرنیته را با اشکال گوناگون آن همچون جنگ‌های جهانی، بحران شهرنشینی، بحران هویتی، تغییرات سریع فرهنگی و بدقوارگی رشد ناموزون جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی چشیده بودند، تلاش می‌کردند با کژنمایی واقعیات و اشکال تیره، نگاه بدبینانه‌شان را درباره وضعیت بشری به تصویر درآورند.

در واقع، تأکید بر این نکته است که آنچه افراد از مدارا در زندگی روزمره شهری ارائه می‌کنند، بیان‌کننده تجلی دیدگاه منفی آنها به زندگی در شهر و جایگاه منفعلشان در قبال تغییرات سریع و ناموزون فرهنگی و اجتماعی و نیز بیان‌کننده احساس قرارگرفتن در استیلائی قدرتی فراتر از اعمال و نیات آنهاست. روندی که آنها را به جای شهروندانی پویا و فعال به افرادی تبدیل کرده است که در زندگی روزمره خود از برخورد با همسایگان و همکاران و نزدیکان گرفته تا غریبه‌هایی که در فضاهای متعدد و متنوع شهری با آنها در ارتباط‌اند، در فضایی مملو از ابهام قرار می‌دهد؛ فضایی که برایشان درباره نحوه عملکرد و درست و غلط بودن واکنش‌هایشان حکم قطعی صادر نمی‌کند و عموماً در آن، احساسات مداراجویانه در غلیظ‌ترین حالت ممکن سبب

که در آن، هر دو عنصر آگاهی و عاملیت در رقیق‌ترین حالت خویش به سر می‌برند و یا به کلی اثری از این دو عامل نیست. از مفهوم نواحی به این منظور استفاده شد که این عرصه‌ها به کلی از هم جدا و مستقل نیستند و در برخی عرصه‌ها با یکدیگر هم‌پوشانی دارند و در نقشه جهان‌ها شدت و ضعف متفاوتی را از خود به نمایش درمی‌آورند و در یک ناحیه (مدارای کژنماشده) به هم می‌رسند.

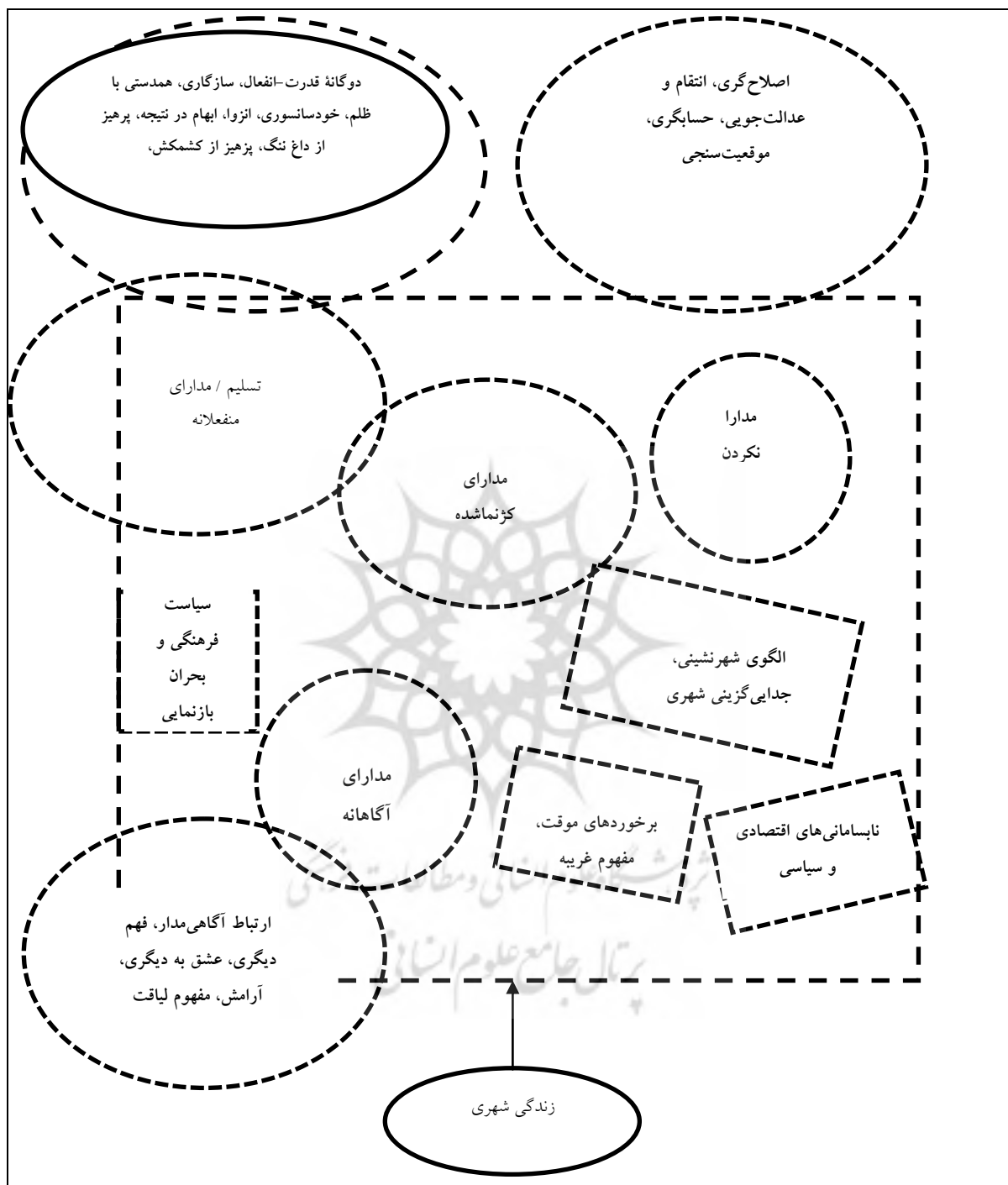
شکل، ابعاد، شدت و ضعف کنش‌ها و واکنش‌های افراد در قبال دیگری در عمل مداراگرانه در جایگاه‌های مختلف این نقشه قرار می‌گیرند که البته نکته اساسی تحلیل نیز به همین موضوع بازمی‌گردد؛ زیرا بر این مبنای، تلقی افراد از مدارا به شکلی سیال و به منزله یک کنش اخلاقی، درجه‌مند و زمینه‌مند است؛ البته این زمینه‌مندی معنای نسبی بودن مدارا و اینکه رسیدن به یک وفاق جمعی درباره آن ممکن نیست را نمی‌دهد و بیان‌کننده نقش پررنگ سازکارهای پیچیده و متعدد فرهنگی و سایر عوامل قدرتمندی است که در این میان حضور دارند. این تلقی همچنین این نکته را به ذهن متبادر می‌کند که بر این مبنای، نوعی اغتشاش مفهومی و وجودنداشتن همگرایی میان تعاریف ارائه‌شده به وسیله افراد وجود دارد و البته حدس‌هایی را شکل می‌دهد مبنی بر اینکه اصلاً کمرنگ‌شدن مدارا در زندگی روزمره نیز نتیجه همین اغتشاش مفهومی است؛ با این حال، می‌توان گفت این امر بیشتر به پیچیدگی این مفهوم و ملاحظات تاریخی، فرهنگی و اجتماعی آن و نیز ماهیت زندگی در کلان‌شهر تهران بازمی‌گردد و تلقی از این مفهوم بیش از آنکه قطعی و متقن باشد، منوط به برآوردها و رویکرد افراد است.

کژنماکردن مدارا: بر مبنای اظهارات پاسخگویان، روح

کلی حاکم بر پاسخ‌ها، بیان‌کننده این موضوع است که افراد مدارانکردن و تسلیم در زندگی روزمره شهری را بیش از هر چیز نتیجه سیاست‌های کلان حکومتی، مشکلات مادی فراتر از تصمیم‌گیری و انتخاب‌های شخصی، بازنمایی‌های ارائه‌شده در رسانه‌ها و فضای رسمی می‌دانند که عموماً در فضای زندگی روزمره شهری وجود دارند. علاوه بر آن، موقعیت

ایجادشدن اشکال سرکوب خویش و یا انتحار روابط

جمعی‌شان می‌شود.

شکل ۳- نقشه جهان‌های اجتماعی / کژنماکردن مدارا

Fig 3- Social worlds/arenas maps: ambiguating tolerance

نتیجه

شهروندان آن را به منزله امری درجه‌مند، چندبُعدی و البته به‌گونه‌ای کژنما و اغراق‌شده درک و فهم و بازنمایی می‌کنند.

در فرایند برساخت مدارا در زندگی روزمره در کلان‌شهر تهران،

گسترش رسانه‌ها و آگاهی از شرایطی که فرد قادر به بهبود آن نیست، در زندگی روزمره بر فرد تأثیر می‌گذارد و سبب می‌شود افراد شکل و درجه متفاوتی از مدارا را از خود بروز دهند. با ادامه این روند، به‌مرور فرد واکنش پرخاشگرانه و برون‌ریزانه از خود نشان می‌دهد و یا ممکن است به سانسور و آسیب‌رساندن به خویش دست بزند و این کشاکش درونی به وسیله القای سیاست دوگانه رسانه‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی تشدید می‌شود. در این میان، افراد این شکل از مداراوری نسبت‌گرایانه و بر مبنای موقعیت را درونی‌سازی و نسل‌های آینده را به گونه‌ای تربیت می‌کنند که مدارا برایشان به‌منزله سیاست رفتاری در زندگی روزمره تعریف شده است.

مدارای کژنما شده بیان‌کننده تلاشی است که افراد برای حفظ هویت و یکپارچگی شناختشان از خود دارند. نتیجه و پیامد این وضعیت آشفته درباره کنش مداراگرانه این است که افراد در تربیت نسل‌های آینده به‌جای مفهوم مدارا (که اکنون آلوده به ویژگی تسلیم، ناتوانی و در سلطه درآمدن شده است)، با آموزش مدارانکردن به دیگران، به گونه‌ای بر آیندگان سرمایه‌گذاری می‌کنند. آنها خود را از دست‌رفته می‌پندارند؛ اما امیدوارند با این کار نسل‌های آینده را به گونه‌ای تربیت کنند که در جهت تغییر شرایط گام بردارند. در سرتاسر گفتگوهای انجام‌شده روحیه خودقربانی‌پنداری، مظلوم‌نمایی و آرزوی برقراری عدالت، قانون، مساوات و برابری در جریان بود. ما به گونه‌ای تلقی افراد نسبت به مدارا را درمی‌یابیم که گویی در پشت مفهوم مدارا آرزوهای فروخورده افرادی پنهان شده است که وضعیت موجود را معلول مدارای بی‌سبب خویش در گذشته می‌دانند. همان گونه که در صحبت‌هایشان بارها و بارها از مدارا کردن‌هایشان اعلام پشیمانی می‌کنند. آنها خود را مقصر شکل‌گیری شرایطی به حساب می‌آورند که اکنون گریبانشان را گرفته است؛ مقصر به کار آمدن سلیقه‌های مختلف در اداره شهر، بی‌قانونی و مورد ظلم قرار گرفتن به وسیله دیگران. آنها خود را افرادی که از آنها سواستفاده شده است و مدارا را هم‌معنی و ملازم سرکوب‌شدن می‌دانند؛

این امر نتیجه آشفتنگی‌های ذهنی ناشی از زندگی شهرنشینی، غصب‌شدن حوزه عمومی به وسیله قدرت رسمی، قرارگرفتن در موقعیت ناامنی هستی‌شناختی، بازتولید نابرابری‌ها در شهر و شکسته‌شدن پیوندهای میان افراد به دلیل اضمحلال الگوهای زندگی سنتی است. فهم افراد از مدارا در واقع در بستر زندگی روزمره و از رهگذر تجربه زیسته آنها شکل می‌گیرد؛ تجربه زیسته‌ای که برایشان دربردارنده تنش، ناآرامی، غافلگیری‌ها و تغییرات سریع و مداوم همراه با شکل‌گیری انگاره نابرابری است. شهر تهران به‌منزله مهم‌ترین نماد مدرنیته در ایران، عرصه درهم‌تنیدگی دیدگاه‌ها، اعتقادات، رسوم، مناسبات، هویت‌ها و الگوهای متنوع زندگی است که دگرگونی‌های عمیقی در بنیان‌های اخلاقی افراد به وجود آورده و همچنین فرد را به دلیل پیچیده شدن شرایط زندگی و روابط گسترده با سایر افراد، در موقعیت انتخاب مداوم و رفت و برگشت در دامنه مفهومی مدارا قرار داده است.

از یک سو مفهوم مدارا به دلیل سیاست‌گذاری‌ها به وسیله گروه‌های مختلف، بازنمایی‌ها و تغییرات فرهنگی، دستخوش تغییرات و مناقشات بسیاری شده و از سوی دیگر، به دلیل ناهمخوانی آموخته‌های افراد با وضع کنونی زندگی‌شان آنها را دچار سردرگمی کرده است. مدارا اکنون رنگ و بویی منفی، اغراق‌شده و همراه با روحیه پذیرش و تسلیم به خود گرفته است؛ به گونه‌ای که فرد در کشمکش باورها و ارزش‌های سنتی خود قرار دارد و نیاز به تغییر شرایط و حفاظت از «خویش» را احساس می‌کند؛ اما نمی‌تواند تعادلی را میان این دو کفه ترازو ایجاد کند و مدام در منازعه فکری به سر می‌برد. مشکلات اقتصادی، شوک‌های ناگهانی اقتصادی، نگرانی بابت تأمین نیازهای اولیه از سرپناه، امنیت، آزادی بیان و دستیابی به حداقل امکانات گرفته تا گسسته‌شدن پیوندهای ارتباطی میان اعضای خانواده، فامیل، همسایه‌ها و آشنایان که جامعه سنتی متضمن آن بود، کوچک‌شدن دایره اعتماد، ناتوانی در تغییر و بهبود شرایط زندگی، قائم به فرد شدن قوانین به‌جای قائم به ذات بودن، پیشرفت سرسام‌آور فناوری،

اجتماعی ایران (تحقیقات علوم اجتماعی ایران)، س ۱، ش ۳، ص ۱۵۷-۱۳۳.

جهانگیری، ج. و افراسیابی، ح. (۱۳۹۰). «مطالعه خانواده‌های شهر شیراز در زمینه عوامل و پیامدهای مدارا»، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، ش ۴۳، ص ۱۷۵-۱۵۳.

حسین‌زاده، ع. (۱۳۹۰). «کارکردها و فنون مدارا در زندگی اجتماعی»، مجله معرفت، س ۲۰، ش ۱، ص ۱۱۲-۹۷.

ذکایی، م. (۱۳۷۸). «دیگرخواهی و جامعه‌شناسی؛ نقد و بررسی نظریات موجود»، مجله فرهنگ، ش ۲۲ و ۲۳، ص ۲۹۶-۲۷۵.

رام‌هفشجانی، ن. (۱۳۹۴). عوامل اجتماعی مرتبط با مدارای اجتماعی در بین جوانان شهر یزد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.

راولز، ج. (۱۳۸۳). عدالت به‌منزله انصاف. ترجمه عرفان نابتی، تهران: ققنوس.

زارعی، ن. (۱۳۹۴). علل و زمینه‌های فرهنگی همزیستی مسالمت‌آمیز در بین اقوام شهر قروه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی (ره).

زوکین، ش. (۱۳۸۰). «شهر چه کسی؟ فرهنگ چه کسی؟»، ترجمه ایرج اسدی، مجله مدیریت شهری، ش ۸، ص ۳۱-۱۸.

زیمبل، گ. (۱۳۷۲). «کلان‌شهر و حیات ذهنی»، ترجمه یوسف اباذری، نامه علوم اجتماعی، ش ۶، ص ۶۶-۵۳.

طالبی، الف. و عرب، الف. (۱۳۹۴). «فهم مدارا در اجتماع علمی علوم اجتماعی»، مجله مطالعات فرهنگی و ارتباطات، د ۱۱، ش ۴۰، ص ۸۵-۱۱۴.

علیزاده، م. (۱۳۸۷). مطالعه مدارای اجتماعی و رابطه آن با سرمایه فرهنگی بین افراد ۵۰-۱۵ ساله شهر همدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا همدان.

فرزام، ن. (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه فرهنگی

از این رو، کنش‌ها و اعمالشان را نیز بر مبنای همین تلقی سامان‌دهی می‌کنند. آنها از هر فرصتی برای ضربه‌زدن به وضعیت موجود استفاده می‌کنند و خشم و هیجانشان در آستانه فوران است؛ خشمی که در صورت سرکوب‌شدن به سمت دیگران هم‌رده و سایر همشهریان‌شان هدایت خواهد شد. با ادامه این روند می‌توان گفت مدارا بیش از این در پی پررنگ‌شدن دو جنبه دیگر این مفهوم (مداران‌کردن و تسلیم) کم‌رنگ و به‌کلی از عناصر سازنده و نیک تهی خواهد شد.

اهمیت یافته‌های این پژوهش جایی مشخص می‌شود که در رویارویی با آمارهای شوکه‌کننده مرتبط با موضوع پژوهش درباره مدارا روبه‌رو می‌شویم. همچنین نتایج سایر مطالعات انجام‌شده درباره موضوع پژوهش همچون پژوهش نصیری و رجبی (۱۳۹۴) نشان می‌دهد وضعیت به‌وجودآمده در باب مدارا در زندگی روزمره شهری، چالش‌های بسیاری پیش روی شهروندان قرار داده و آنها را به‌سوی خودتخریبی، پرخاشگری، خودکشی، تجاوز، دعوای خیابانی، وندالیسم، آشوب سراسری و اعتراضات خیابانی سوق می‌دهد. اینجاست که درمی‌یابیم چگونه مفهوم مدارا در سیطره روحیه ناامیدی و شکست درآمده است و این نیز نتیجه سیاست‌گذاری‌های نادرست، بازنمایی‌های منفی، به حاشیه رفتن مفاهیمی همچون سرمایه اجتماعی، هویت، برابری، عدالت، صلح روزمره و رویکردهایی همچون مدیریت بحران‌های اقتصادی، بازننگری در سیاست‌های یک‌جانبه و سرکوب‌کننده است.

منابع

برگر، پ. و لاکمن، ت. (۱۳۹۴). ساخت اجتماعی واقعیت. ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: علمی و فرهنگی.

بشیریه، ح. (۱۳۸۶). عقل در سیاست؛ سی‌وپنجم گفتار در فلسفه، جامعه‌شناسی و توسعه سیاسی. تهران: نگاه معاصر.

ترکانی، م. (۱۳۸۸). «بررسی و سنجش وضعیت مدارای اجتماعی در لرستان»، مجله جامعه‌شناسی مسائل

بر ارتباطات بین فردی با تأکید بر مدارای اجتماعی.

پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.

گیدنز، آ. (۱۳۸۵). چشم‌اندازهای جهانی. ترجمه محمدرضا

جلایی پور، تهران: طرح نو.

نصیری، م. و رجبی، م. (۱۳۹۴). «معضل مفهومی مدارا»، مجله

فلسفه دین، د ۱۲، ش ۳، ص ۵۴۵-۵۶۶.

Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: grounded theory after the postmodern turn*. CA: Sage

Clarke, A. E. Friese, C. & Washburn, R. S. (2015). *Situational analysis in practice: mapping research with grounded theory*. CA: Left Coast Press

Dijker, A. & Koomen, W. (2007). *Stigmatization, tolerance and repair: an integrative psychological analysis of responses to deviance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Forst, R. (2010). *Two stories about toleration*. Recon Online Working Paper 2010/15, August 2010

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University.

Horvath, A. Fox, J. & Vidra, Z. (2011). *Tolerance and cultural diversity discourses in hungary*. Available from the EUI institutional repository CADMUScadmus.eui.eu.

Sandu, D. (2002). *European differentiations of social tolerance*. retrieved toleration, dissertation, department of political science. *Duke University*, 4, 1-39.

Zukin, Sh. (1997). *The cultures of cities*. Washington: Washington Blackwell publishers.

